

ГЕНЕЗИС ІНСТИТУТУ ПРЕДСТАВНИЦТВА ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО РОЗВИТКУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

GENESIS OF THE INSTITUTION OF REPRESENTATION AND PECULIARITIES OF ITS DEVELOPMENT IN UKRAINE

Медведенко Н.В., к.ю.н.,
старший науковий співробітник відділу організації наукової роботи
Одеський державний університет внутрішніх справ

Медведенко С.В., доктор філософії, доцент,
декан факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності
Одеський державний університет внутрішніх справ

У даній статті автором досліджується зародження та розвиток інституту представництва та особливості його розвитку на території України в період від VI ст. до н.е. і до здобуття Україною Незалежності. Дослідження історії держави та права дозволяють відмітити, що поява даного інституту була зумовлена ускладненням суспільних відносин, розвитком економіки та становленням державності.

Приділено увагу започаткуванню представництва за часів дії римського права, яке є одним з видатних надбань людства, заснованому на ідеях та принципах природного права, справедливості та добросовісності, людяності та рівності. Саме Римське право стало тим плодючим ґрунтом, на якому розвилися більшість правових систем Європи.

Розвиток інституту представництва на території сучасної України має довгу історію та особливості в залежності від часу та конкретного регіону, на який розповсюджувалася влада та закони тих чи інших держав та імперій.

Термін «адвокат» походить ще з часів Стародавнього Риму, а отримує нормативне закріплення у 1743 році в «Правах, за якими судиться малоросійський народ» і визначається як особа, яка представляє та відстоює в суді, за відповідним дорученням, чужі інтереси та приймає рішення у справі.

Звертається увага, що інститут представництва є більш широким поняттям і його зміст є ширшим за зміст адвокатської діяльності і включає в себе як представництво законних представників, захист інтересів профспілками у трудових відносинах так і представницькі функції та захист інтересів у цивільному, адміністративному, кримінальному процесах адвокатом.

З урахуванням того факту, що територія Північного Причорномор'я є частиною території сучасної України, зроблено висновок, що початком становлення інституту представництва, зародження адвокатури та території України слід вважати період, починаючи з V ст. до н.е. – часи заснування та розквіту грецьких міст-полісів Борисфеніди, Ольвії, Пантикапея, Феодосії тощо.

Ключові слова: генезис інституту представництва, представник, захист прав та інтересів особи, адвокат, судовий процес, кримінальний процес.

In this article, the author examines the genesis and development of the institution of representation and the peculiarities of its development on the territory of Ukraine in the period from the VI century BC to the time when Ukraine gained its independence. The study of the history of the State and law allows us to note that the emergence of this institution was due to the complication of social relations, economic development and the formation of statehood.

Attention is paid to the establishment of representation during the Roman law, which is one of the outstanding achievements of mankind, based on the ideas and principles of natural law, justice and integrity, humanity and equality. It was Roman law that became the fertile ground on which most European legal systems developed.

The development of the institution of representation in modern Ukraine has a long history and peculiarities depending on the time and the specific region covered by the power and laws of certain states and empires.

The term "lawyer" dates back to the times of Ancient Rome, and was enshrined in 1743 in the "Rights of the Little Russian People" and is defined as a person who represents and defends in court, on the basis of a relevant power of attorney, the interests of others and makes decisions in a case.

It is noted that the institution of representation is a broader concept and its content is wider than the content of the practice of law and includes both representation of legal representatives, protection of interests by trade unions in labor relations and representative functions and protection of interests in civil, administrative and criminal proceedings by an attorney-at-law.

Given the fact that the territory of the Northern Black Sea region is a part of the territory of modern Ukraine, the author concludes that the beginning of the establishment of the institution of representation, the origin of the Bar and the territory of Ukraine should be considered the period beginning in the 5th century BC – the time of foundation and prosperity of the Greek city-polises of Borysfenida, Olbia, Panticapaea, Theodosia, etc.

Key words: genesis of the institution of representation, representative, protection of rights and interests of a person, lawyer, court proceedings, criminal proceedings.

Представництво особи для забезпечення реалізації її інтересів та прав, зокрема права на захист займає важливе місце в сучасній юриспруденції, адже дозволяє повною мірою використати всі можливості, завдяки допомозі представника.

Ця тематика є предметом наукового інтересу багатьох науковців різних галузей права, адміністративного, кримінального, цивільного, трудового, теорії та історії держави та права тощо. Ряд правознавців цікавилися цією тематикою та її окремими аспектами, серед них Анішук Н. В., Бандурка О. М., Греченко В. А., Заборовський В. В., Коцан І. Д., Кудін С. В., Логвиненко І. А., Підпригора О. А., Святоцька В. О., Харитонов Є. О., Шевченко А. Є. та інші. Але, незважаючи на існуючий ступінь розробленості даного питання, залишаються окремі

аспекти, дискусійні моменти, які заслуговують на увагу і подальше вивчення.

Розвиток людства, суспільства та державності сприяв появі та еволюції інституту представництва особи, який пройшов тривалий шлях змін та вдосконалення від часів існування Стародавніх Єгипту, Греції, Риму й до сьогодні.

У Стародавньому Римі обсяг правосуб'єктності особи визначався в залежності від наявності трьох статусів – свободи, громадянства і сімейного стану. Від моменту відділення від лона матері і першого крику дитина вільних батьків наділялася правоздатністю і могла набувати власність, ставати спадкоємцем, а отже законні представники з цього моменту представляли її інтереси [1, с. 101–102].

Правоздатність особи в давньоримському суспільстві припинялася не лише зі смертю, а й у випадках прирівня-

них до неї: продаж у рабство, полон, довічна каторга, відповідно в таких випадках особа втрачала можливість представляти свої інтереси сама і практично ставала майном.

Дієздатність та її обсяг залежали не лише від віку, а й від статі та певних станів і обставин, що в свою чергу також викликало потребу у представництві.

Найбільш основоположним соціальним інститутом тих часів була *Familia* (патріархальна родина). Стосовно всіх членів сім'ї, рабів, майна та худоби *pater familias* – голова родини користувався необмеженою владою, без огляду на вік інших членів родини. *Pater familias* був як володарем всього майна, зокрема й того що набувалося іншими членами родини, так і законним представником всієї сім'ї та її окремих членів у будь яких відносинах, а також у суді.

Окрім того давньоримське право знало таких представників особи як опікун і піклувальник. Зазвичай, обов'язком опікуна був нагляд за малолітніми особами та жінками, тоді як піклувальники опікувалися психічнохворими та особами, які нерозважливо витрачали майно та гроші, чим ставили себе та родину в скрутне становище. Опікуни та піклувальники мали бути людьми порядними та поважними, адже основним їх завданням було зберегти майно підопічних та дбати про них. Зловживання статусом опікуна чи піклувальника суворо засуджувалося суспільством [1, с. 274].

Що стосується розгляду справ в суді, то процесуальне представництво в ті часи спочатку не допускалося, але з плином часу, поступово також стало використовуватися. Так, магістрат міг виступати від імені народу, а опікун в справах про опіку чи свободу.

Родинну адвокатуру з часом змінює інститут патронату. Людина (клієнт) обирала патрона з числа поважних римських громадян – патрициїв, після чого отримувала статус члена роду. В подальшому, як член роду людина підтримувала свого патрона, його дітей, як своїми діями, так і своїм майном, натомість патрон захищав її інтереси як перед судом, так і в інших ситуаціях. В силу свого положення патриції були впливовими і освіченими, зокрема і в юриспруденції, тому могли ефективно представляти та захищати представників свого роду.

Поступово інститут патронату втрачає свою силу, чому сприяла кодифікація законодавства. Так, в середині п'ятого сторіччя до н.е. приймаються Закони XII таблиць, які відомі як перша кодифікація законів Стародавнього Риму, що були викладені на мідних пластинах. Вони дали змогу мати доступ до закріплених норм права більш широкому колу громадян, і ознаменували закінчення «монополії» патрициїв на правові знання, а отже стали наступним кроком в розвитку інституту представництва [1, с. 88]. Закони XII таблиць мали надзвичайну важливість як для суспільства тих часів, так і для розвитку права загалом. Зокрема Марк Туллій Цицерон відмітив, «...для всякого, хто шукає основ і джерел права, одна книжечка XII таблиць вагою свого авторитету і корисністю воістину переважає всі бібліотеки філософів» [2, 1.44.(195)].

Розвиток торгівлі, необхідність укладати угоди в різних містах, поширення економічних зв'язків також потребували використання представників та надавали нових можливостей для прогресу.

Якщо для фізичної особи існувало кілька варіантів представництва, то юридична особа, не маючи дієздатності, могла мати лише законного представника – *actor* (а), що виступав від її імені, міг вчиняти угоди чи пред'явити позов [1, с. 111].

Особливо представництво отримало розповсюдження при провадженні формулярного процесу: *когнітори* представляли інтереси недієздатних осіб, тоді як *прокуратор* виступав в якості спеціально призначеного представника, що управляв майном особи. Також прокуратором могла стати особа, яка добровільно, самостійно вирішила представляти іншу особу, вести її справу в суді. Неповнолітні

та жінки могли виступати в суді, за умов схвалення їх дій опікунами, за немовлят завжди виступали опікуни. Справи марнотратників та психічнохворих завжди вели представники. Роль адвокатів, в цей період, зводилася до сприяння сторонам у захисті їх прав, надання порад, представницьких функцій на той час вони ще не мали [1, с. 127–128].

У Стародавній Греції зародження інституту представництва і адвокатури пов'язують з появою і розвитком в Афінах ораторського мистецтва та впровадженням його в судовий процес. Для демократичного устрою стародавньої Греції характерними рисами цивільного і кримінального судового процесу стали принципи змагальності, усності та публічності провадження судочинства. За таких умов велике значення отримало красномовство – вміння впевнено і переконливо довести свою думку, схилити учасників та суддів на свою сторону, а отже склалися всі умови для розвитку ораторського мистецтва.

Якщо особа не була наділена талантом красномовця, то вона зверталася за допомогою для складення позовних чи виправдальних промов. З часом з'являються професійні логографи – особи, які спеціалізувалися на складенні промов для судових розглядів.

Поступово, через неможливість особистої участі в процесі певних категорій (малолітні, жінки, психічнохворі особи) або для представлення інтересів громади дозволяється участь представників особи. Цю роль в давній Греції виконували ритори (оратори) або софісти – професійні оратори чи вчителі красномовства.

Історія зберегла відомості про видатних ораторів тих часів. Наприклад, Антифан, який у V ст. до н. е. викладав судове красномовство, професійно займався ораторською діяльністю, але саме як логограф і, як відомо, ніколи не виступав у суді. Саме він розробив алгоритм, кістяк побудови судової промови, використовуючи який, як шаблон, можна було сформувати промову для справ будь якої категорії.

Ще однією категорією, які могли виконувати представницьку та правозахисну функцію в судовому процесі були прагматики – спеціалісти з права, знавці законодавства, які допомагали логографам та ораторам юридичними порадами [3].

Термін адвокат походить з латини *advocatus* означає – закликаний на допомогу. І якщо спочатку такими особами були члени родини, або друзі, які виступали в суді допомагаючи та підтримуючи сторону в судовому процесі (родинна адвокатура), то поступово, діяльність ораторів, логографів та прагматиків в процесі трансформації стали праобразом та підґрунтям майбутньої адвокатури.

В період імперії в Стародавньому Римі формується колегія адвокатів (*statuti advocati*), в якій головував *primas*. Для вступу до колегії претендент підтверджував свої знання і вміння шляхом складання іспиту. В подальшому адвокатів прикріплювали до конкретних судових установ. Адвокати самі обирали справи, але у випадку коли особа не знаходила собі представника, суддя міг сам призначити адвоката. За надану правову допомогу адвокати отримували гонорар, розмір якого не був регламентований, на відміну від оплати праці переважної більшості професій.

Тож особливості розвитку суспільства стародавніх країн та імперій, ускладнення суспільних відносин, кодифікація законодавства сприяли еволюції інституту представництва в різних сферах суспільного життя та судочинстві.

Розглядаючи розвиток інституту представництва та адвокатури на території України, слід відмітити, що стосовно південних регіонів України, а саме Північного Причорномор'я його можна прослідити від заснування грецьких міст-полісів Борисфеніди, Ольвії, Пантікапея, Феодосії та інших. За формою правління міста Причорномор'я були рабовласницькі демократичні або аристократичні республіки. Народні збори були вищим органом державної влади, Рада міста була постійним виконавчим органом. наступною ланкою управління

були виборні колегії – магістратури, які урегульовували питання в окремих сферах (оборона, організація торгівлі, дотримання законів, нагляд за шляхами і міськими будівлями, закупівля хліба.

В цей період представництво має характерні риси при- таманні правовій системі Стародавньої Греції, з місцевими специфічними рисами.

Нагляд за дотриманням законів був прерогативою магістратури *номофілаків*, які наглядали, за державними органами та окремими чиновниками для профілактики протизаконних дій. Існувала окрема магістратура *продиків*, відомо, що вперше вона з'явилася в Херсонесі. Продики надавали юридичні консультації, також могли виконувати представницькі функції в суді. Особи, обиралися до магістратури продиків строком на 1 рік [4, с. 52].

Судовий процес в містах Причорномор'я був дуже схожим на давньогрецький і з часом, як і загалом в Стародавній Греції, був приведений до єдиного стандарту. Процес складався з чотирьох стадій. Хоча законом було передбачено особиста участь в процесі і самостійне відстоювання своїх прав та інтересів, але для осіб що були неспроможні на такі дії допускалася участь захисників *синегорів*. У своєму виступі по суті справи *синегори*, спираючись на докази та свідчення, доводили фактичну правильність та обгрунтованість позиції позивача чи відповідача.

Також до процесу могли залучати *параклетів* – представників сторони, які характеризували особу з позитивної сторони та надавали на її користь свідчення, які до того не заявлялися сторонами чи свідками в судовому процесі [5].

В подальшому, після перемоги Римської імперії над Понтійським царством на території Північного Причорномор'я поширюється її вплив, звичаї, норми і юридичні процедури.

Розвиток інституту представництва та адвокатури на більшості території України просліджується від часів Київської Русі. В історичний період існування Київської Русі на її землях діяло звичаєве право і роль представників у судовому процесі, як правило виконували родичі.

Пізніше, за Статутом Великого князівства Литовського 1529 року в ряді норм закріплено представницьку функцію як в цивільних правовідносинах, так і в судовому процесі. Так, вдова могла бути опікуном свої малолітніх дітей і управляти маєтком та всім майном до їх повноліття, а у випадку недбалого управління родичі через суд могли позбавити її опікунських прав.

Також, опікун мав право вимагати через суд відшкодування шкоди, щодо дітей, якими він опікувався, але лише своїм коштом, не за рахунок їх майна. Все майно, яке передавалося під опіку описувалося і опікун повинен був передати його в повному обсязі після досягнення повноліття своїми підопічними, витратити на певні потреби пов'язані з управлінням землями та майном можна було лише отриманий з них дохід.

Статут Великого князівства Литовського містив норми, якими прямо передбачалося представництво в судовому процесі «якби яка людина замінила іншу в суді у якійсь справі, то вона буде зобов'язана сама за неї відповідати, а залученого до справи відповідача буде звільнено від явки на встановлений йому рок у тій справі» (8 та 9 артикули VIII розділу I Литовського статуту) [6, с. 246].

Також було закріплено процедуру надання представницьких прав, та вимоги до особи представника. Доручалося представництво при першому розгляді в суді або дорученням з особистою печаткою. У справах про маєтки, збитки, чи насильство прокуратором могла бути лише особа, що мала нерухомість у Великому князівстві.

Статут Великого князівства Литовського 1566 року вже містить вимогу про те, що передати право представництва можна лише особисто в суді і в подальшому представник ставав повноправним учасником процесу (артикул 31, розділ IV) [7, с. 311].

У випадку наявності поважних причин, або хвороби, особа могла направити прокуратора або уповноваженого представника, чий повноваження підтверджувалися листом з підписом і печаткою, в окремих випадках за підтвердженням і печаткою іншого шляхтича. Також можливість мати представника в судовому процесі надавалася особам, «хто б сам не міг або не вмів у суді говорити». За їх вимогою суд призначав прокуратора для ведення їх справи, а в разі участі в судовому розгляді «убогих сиріт» чи «вдов немаєних» суд призначав для захисту їх інтересів прокуратора безоплатно [7, с. 312].

В даній редакції Статуту Великого князівства Литовського також отримують свій розвиток норми, які закріплюють вимоги до прокуратора, обмеження, правила його діяльності та відповідальність. Окрім того деталізуються норми, які регламентують питання опіки (закріплюється вік повноліття, роз'яснюється хто призначається опікуном в різних ситуаціях).

Третя редакція Статуту Великого Князівства Литовського (1588 р.) вже є більш розвиненим, систематизованим та деталізованим нормативно-правовим документом. Представництву в судовому процесі (як в цивільних так і в кримінальних справах) присвячено ряд артикулів з 55 по 61, чотири з яких стосуються діяльності саме прокураторів. Важливим моментом стала поява норми, яка закріплює відповідальність за відмову прокуратора надати допомогу безкоштовно особам, яким вона була призначена судом, а також за умисні чи недбалі дії прокуратора, якими було нанесено збиток особі, яку він представляв передбачалося 4 тижні ув'язнення та компенсація матеріальних збитків.

Також отримало подальший розвиток питання призначення опіки, діяльності опікунів, представництва ними інтересів осіб, якими вони опікуються та їх відповідальності за неналежне опікування [8, с. 209–218; 9; 10].

Визвольна війна, що відбулася в середині XVII ст. ознаменувала наступний етап еволюції Української державності, польська шляхта покинула українські території, магнатське володіння землями було припинено. Представництво в цей період не зазнало суттєвих змін. Що стосується судового процесу, то учасниками у кримінальному процесі були сторони (потерпіла та позивана), якщо особа (сторона) була неповнолітньою, то її інтереси представляли законні представники та захисник. Хоча процесуальною правоздатністю були наділені всі громадяни, але процесуальною дієздатністю не були наділені малолітні чоловіки до 18 р., жінки та окремі категорії: марнотратники, особи з вадами слуху та мовлення.

Опікуни та батьки які виступали в процесі законними представниками, могли запрошувати офіційних представників для захисту інтересів своїх підопічних, дітей у судовому провадженні. Інтереси жінок представляли на праві опікуна їх чоловіки. У випадку смерті чоловіка та якщо за заповітом не призначено іншого опікуна жінка отримувала всі права на майно довічно, або до моменту доки не виходила знову заміж.

За часів Гетьманщини термін «адвокат» отримує своє нормативне закріплення в «Правах, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.). Глава 8 артикул 7 – «адвокат, пленіпотент, патрон, прокуратор та повірений – так називається та особа, яка в чужій справі, за дорученням особи замість неї в суді справу обстоює, відповідає та вирішує» [11].

І позивач і відповідач могли мати представника в судовому процесі надавши йому відповідне доручення. Удовам, сиротам та малозабезпеченим громадянам надавався захисник безоплатно, а в випадку вимагання ним оплати, останньому в подальшому заборонялося приходити до суду і займатися представницькою діяльністю.

У кінці XVIII ст. більшість територій України опиняються під владою Російської та Австрійської імперій, що

приводить до різних шляхів розвитку та застосування різних джерел права. На землях під владою Російської імперії поступово відбулася уніфікація правових норм та поширення дії загальної імперської правової системи. В цей період відбулася кодифікація результатом якої стало Зібрання законів Російської імперії. Процедура судового розгляду була урегульована нормами Статуту кримінального судочинства 1864 р. [4, с. 271].

Даний статут містив доволі детальні правила та процедури участі захисника в судовому процесі. Так, перед початком попереднього розгляду справи судом підсудний повинен був надати інформацію про обраного захисника. Захисником обирали особу з числа присяжних повірених або інших осіб, яким законом не заборонено клопотання (представництво) по справам. За проханням підсудного голова суду міг сам призначити йому захисника з числа присяжних повірених, або з числа надійних кандидатів на судові посади. В подальшому за підсудним зберігалось право на заміну захисника. Що цікаво, розгляд справи в суді переносився, якщо захисник не міг з'явитися через хворобу, а іншого захисника не встигли обрати. Захисники не могли бути допитаними та не могли надавати свідчення по справі.

Обов'язковою стадією судового процесу була заключна стадія – дебати, в яких приймали участь всі сторони (прокурор, позивач, підсудний з захисником) де захисник оголошував захисну промову, або підсудний надавав пояснення. Право останнього слова в процесі закріплювалося саме за підсудним, або його захисником (п. 748 Статуту)

Сторони в судовому процесі мали рівні права. Законними представниками неповнолітніх, або іншим чином недієздатних осіб вважалися батьки, подружжя, опікуни, або особи в яких вони знаходилися на вихованні (п. 862 Статуту).

На українських землях, які знаходилися під владою Австро-Угорщини ситуація з процесуальним представництвом була різною, в залежності від того яке саме законодавство поширювалося на конкретний регіон. У Львові, Станіславові і Чернівцях у 1781 р. створюються палати (колегії) адвокатів. Наприкінці 18 ст. сільські громади отримали право обирати своїх захисників на суді – плено-потентів [5].

На Закарпаття поширювалося законодавство Угорщини і за Кримінальним кодексом 1803 р. кримінальний процес будувався за інквізиційним зразком, у обвинуваченого не було захисника, а функція обвинувачення була прерогативою самого судді. Що стосується цивільного процесу, який базувався на римському праві, то представниками інтересів сторін були або прокуратори, або адвокати. У 1849 році австрійська влада приймає Тимчасове Положення про адвокатську ординацію, в подальшому, 07.08.1850 року Розпорядженням Міністерства юстиції урегульовано вимоги та процедуру складання адвокатського іспиту [12].

Пізніше, 06 липня 1868 р. прийнято постійне Положення про адвокатуру, яким ліквідується монополія Міністерства юстиції на призначення, що в подальшому сприяло стрімкому розвитку адвокатури. У 1872 році приймається адвокатський дисциплінарний статут. В кожній адвокатській палаті створюється дисциплінарна рада. За дисциплінарні порушення запроваджувалися такі стягнення: дисциплінарна догана, штраф, тимчасове усунення з посади.

Бурхливі події початку двадцятого сторіччя торкнулися і інституту представництва. Судова система діяла як і до того за часів імперії, засідання переважно проводилися відкрито за принципом рівності і змагальності сторін. Закон «Про поступування в штабових судах» від 4 серпня 1920 р. детально регламентував основи підсудності, процедуру досудового слідства, судового розгляду та апеляційного провадження. Також нормативно закрі-

плював участь відразу двох представників у випадку резонансної справи.

Кримінально-процесуальний кодекс УСРР 1927 року у ст. 62 містив примітку, що якщо захиснику відома інформація, що стосується контрреволюційної діяльності, то його може бути допитано як свідка. Зазначена норма свідчить про посилення впливу держави на суспільство та звуження права на захист, яке обмежувалося таким чином.

Що стосується цивільних правовідносин, питання представництва регламентувалися Цивільним кодексом УСРР 1922 року, який набрав чинності з 01 лютого 1923 року. Стаття 9 містила норму, відповідно до якої неповнолітні, що дійшли 14 років, і особи, взяті під опіку як марнотратці, можуть укладати правочини тільки за згодою своїх законних представників (батьків або опікунів). Вони мають право самостійно розпоряджатися одержуваною ними заробітною платою і відповідають за шкоду, заподіяну їх вчинками іншим особам.

В свою чергу юридичні особи також могли мати представників « юридичні особи беруть участь в цивільному обороті і вступають в правочини через посередництво своїх органів або ж через своїх представників» [13].

Правочини укладалися особою, або через вибраного особою представника, такий правочин породжував такі саме права і обов'язки, як і вчинений особою. Встановлювалося обмеження – представник не міг вчинити правочин у відношенні себе або іншої особи, яку він також представляв (ст. ст. 38–40).

Поступово держава все більше бере під контроль адвокатську діяльність, яка відходить від приватної практики: 16 серпня 1939 р. РНК СРСР ухвалює Положення про адвокатуру СРСР, яким встановлювалося, що адвокат міг займатися юридичною діяльністю лише якщо був дійсним членом колегії адвокатів, а самі колегії отримали статус юридичної особи. Адвокатські послуги надавалися через юридичні консультації

У 1962 році оновлюється нормативно-правове забезпечення діяльності адвокатури – ухвалюється нове Положення про адвокатуру УСРР, яке окремим розділом закріплює права і обов'язки адвоката, поновлюється норма про заборону допиту адвоката як свідка по справі. Наступні кілька десятиліть організаційна побудова адвокатури (обласні колегії і юридичні консультації) не змінюється. Приватна адвокатська практика все також не допускається.

У березні 1963 році приймається оновлений Цивільний кодекс Української РСР, який вже містить окрему главу, присвячену питанням представництва. Представництво визначається як правовідношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє. Повноваження представника ґрунтувалися на довіреності, законі або адміністративному акті. Правочини, вчинені представником, створюють, змінюють та припиняють цивільні права та обов'язки особи, яку він представляє (ст. 239) [14].

Представництво, яке ґрунтується на договорі, могло здійснюватися за довіреністю, наданою як фізичною так і юридичною особою. Довіреність могла бути як загальною, так і на вчинення конкретних дій, строкова чи без встановлення конкретного строку. Особа, що надавала довіреність могла її скасувати, а представник міг відмовитися від вчинення дій передбачених довіреністю. В обох випадках про це негайно повідомлялися зацікавлені сторони. Представницькі відносини також могли базуватися і на договорі доручення.

Що стосується представництва держави, АР Крим та територіальних громад, то у цивільних відносинах від їх імені за спеціальними дорученнями можуть виступати фізичні та юридичні особи, органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування.

Окремої уваги заслуговує діяльність профспілок, в середині минулого століття їх захисна функція посилюється, зростає їх вплив у регулюванні трудових відносин, охороні прав працівників, розгляді трудових спорів. Так, звільнення працівника за ініціативою керівництва організації, підприємства, установи відбувалося лише за згодою профспілки, для урегулювання трудових спорів створюються відповідні комісії, зміни щодо умов праці також погоджувалися з профспілками. Тож зауважимо, що профспілки також виступають формою представництва інтересів особи або всього трудового колективу.

Наступний крок у розвитку адвокатури відбувся після затвердження наступного Положення про адвокатуру УРСР від 1 жовтня 1980 р., адвокатські колегії отримали більше можливостей у питаннях самоврядування.

Відповідно до закріпленим цим Положенням статусом, адвокат, виступаючи як представник або захисник, представляв права й законні інтереси осіб, що звернулися за юридичною допомогою, в усіх державних і громадських організаціях, до компетенції яких входить вирішення відповідних питань; запитував через юридичну консультацію довідки, характеристики та інші необхідні документи.

Адвокат не міг бути допитаний як свідок про обставини, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням ним обов'язків захисника або представника.

Адвокати здійснювали представництво в суді, арбітражі та інших державних органах у цивільних справах і справах про адміністративні правопорушення; брали участь на попередньому слідстві і в суді у кримінальних справах як захисники, представники потерпілих, цивільних позивачів, цивільних відповідачів (ст. ст. 18, 22) [15]. Праця адвокатів оплачувалася з коштів, які надійшли до юридичної консультації від громадян і організацій за

подану їм юридичну допомогу. У випадку надання юридичної допомоги безплатно оплата праці здійснювалася за рахунок коштів колегії, або за державним коштом (ст. ст. 24, 25).

Та все ж рівень контролю адвокатської діяльності з боку державних органів залишався доволі високим, а вимоги, щодо доступу до професії, обмежували можливість кваліфікованих юристів займатися цією діяльністю.

Наступний виток в історії розвитку інституту представництва відбувся вже після здобуття Україною Незалежності.

Висновки. Історія переважно зберегла інформацію про розвиток інституту представництва, яка стосується представництва в судовому процесі, як найбільш задокументованому.

Серед науковців закріпилася думка, що інститут української адвокатури зародився ще за часів Київської Русі, але дослідження генезису інституту представництва не дозволяє з нею погодитися, адже не слід забувати, що територія Північного Причорномор'я є частиною території сучасної України, тому початком становлення інституту представництва, зародження адвокатури слід вважати більш ранні часи – починаючи з V ст. до н.е.

Розвитку інституту представництва сприяло ускладнення суспільних відносин, розвиток економіки, становлення державності, перехід до писаного права, його поступова кодифікація та уніфікація.

Серед форм представництва інтересів особи окрім діяльності адвокатів, законних представників, представників по договору у цивільному та кримінальному процесі слід відмітити і діяльність профспілок, як представницьку діяльність щодо захисту прав та інтересів працівника (чи трудового колективу) у трудових відносинах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Підопригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право : підруч. 2ге вид. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 528 с.
2. Марк Туллій Цицерон. Три трактати про ораторське мистецтво: за ред. М. Л. Гаспарова. «Наука», 1972. 471 с.
3. Пономаренко О. Історія адвокатури. Правовий статус адвокатури та адвокатська діяльність. URL: <http://advokatponomarenko.blogspot.com/2017/02/i.html> (дата звернення 12.09.2023)
4. Історія держави та права України: підручник. / Бандурка О.М. та ін. Харків: Майдан, 2018. 616 с.
5. Конспект лекцій з дисципліни «Історія держави і права України» Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. 2016. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/1116/2.1.pdf> (дата звернення 14.09.2023).
6. Статути Великого Князівства Литовського: у 3-х т. / за ред. С.В. Ківалова, П.П. Музиченка, А.Г. Панькова. Одеса: Юридична література, 2003. Т. I : Статут Великого Князівства Литовського 1529 року. 464 с.
7. Статути Великого Князівства Литовського: у 3-х т. / за ред. С.В. Ківалова, П.П. Музиченка, А.Г. Панькова. Одеса: Юридична література, 2003. Т. II : Статут Великого Князівства Литовського 1566 року. 560 с.
8. Статути Великого Князівства Литовського: у 3-х т. / за ред. С.В. Ківалова, П.П. Музиченка, А.Г. Панькова. Одеса: Юридична література, 2004. Т. III. Кн.2 : Статут Великого Князівства Литовського 1566 року. 568 с.
9. Кудін С.В. Правовий статус адвоката за історичними пам'ятками України XVI ст. *Адвокатура України: історія та сучасність*: матер. Всеукраїнського круглого столу. Київ; Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2013. С. 38–42.
10. Заборовський В.В. Зародження інституту української адвокатури (IX–XVIII ст.) *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. Ужгород, 2015. Вип. 35. Ч. 1., Т. 3. С. 139–142.
11. Права, за якими судиться малоросійський народ. (1743 р.). URL: <http://archeos.org.ua/wp-content/uploads/2013/12/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0-%D0%B7%D0%B0-%D1%8F%D0%BA%D0%B8%D0%BC%D0%B8-%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B8%D1%82%D1%8C%D1%81%D1%8F-%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4.pdf> (дата звернення 14.09.2023).
12. Никифорак М.В. *Адвокатура на Буковині в період її перебування у складі Австрії. Адвокатура України: історія та сучасність*: матер. Всеукраїнського круглого столу. Київ; Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2013. С. 78–82.
13. Про надання чинності Цивільному кодексу УРСР. Постанова ЦВК УРСР від 16 грудня 1922 р. URL: <https://delegalata.com.ua/obrazets/ck-codex-ussr-1922> (дата звернення 14.09.2023).
14. Цивільний кодекс України : Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV / База даних «Законодавство України» ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#Text> (дата звернення 14.09.2023).
15. Про затвердження Положення про адвокатуру Української РСР : Закон УРСР від 30.10.1980 № 1050-X URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T801050?an=2> (дата звернення 14.09.2023).